

EGY SIKERES „KULTÚRVÁROS” AZ „ALFÖLDI VÁROSOK VERSENYÉBEN” – VÁROSFEJLESZTÉS ÉS TELEPÜLÉSMARKETING AZ 1920-AS ÉVEKBEN

A SUCCESSFUL “CITY OF CULTURE” IN THE “COMPETITION OF THE CITIES OF THE GREAT PLAIN” – URBAN DEVELOPMENT AND SETTLEMENT MARKETING IN THE 1920’S

Fülöp Tamás^{1*}

¹ Gazdaságtudományi Kar, Neumann János Egyetem, Magyarország
<https://doi.org/10.47833/2021.3.ART.001>

Kulcsszavak:

városfejlesztés, településmarketing, közigazgatástörténet, nemzetközi gazdaság, gazdaságtörténet

Keywords:

urban development, settlement marketing, history of public administration, international economy, economic history

Cikktörténet:

Beérkezett 2021. november 06
Átdolgozva 2021. november 10
Elfogadva 2021. november 12

Összefoglalás

Tanulmányomban a városfejlesztési folyamatok és a korabeli településnépszerűsítési törekvések lokális jellegzetességei vizsgáltam a két világháború közötti Magyarországon, egy alföldi megyeszékhely példáján keresztül. Az 1920-as évek végén a külföldi kölcsönök révén megindított beruházásoknak köszönhetően Szolnok, a fiatal megyeszékhely jelentős fejlődésen ment keresztül. A városfejlődés konkrét eredményei, köztük egy új, impozáns szálloda és gyógyfürdő megépítése, fontos szerepet kapott a város identitásának megszilárdításában, a település arculatának, önképének kialakításában. Mindez pedig egy korabeli eszközökre és módszerekre épülő tudatos imázsépítő tevékenységen keresztül meghatározó részévé vált a város bevételszerző képességét, illetve vonzerejét növelni szándékozó „településmarketing” tevékenységnek.

Abstract

In my study, I examined the local characteristics of urban development processes and contemporary settlement popularization efforts in Hungary between the two world wars, on the example of a county seat in the Great Plain. Thanks to the investments initiated by foreign loans in the late 1920s, Szolnok, the young county seat, underwent significant development. The concrete results of the city's development, including the construction of a new, imposing hotel and spa, played an important role in consolidating the city's identity and shaping the external image and self-image of the settlement. All this, through a conscious image-building activity based on contemporary tools and methods, has become a key part of the “settlement marketing” activity, which aims to increase the city's revenue-generating capacity and attractiveness.

* Fülöp Tamás Tel.: +36 30 519 23 10;
E-mail cím: rektor@uni-neumann.hu

1. A két világháború közötti városfejlesztés gazdasági és társadalmi kontextusa

A magyarországi városok településfejlődésében máig meghatározó korszaknak számít az 1924 és 1944 közötti két évtized. Ez a szűk emberöltőnyi időszak az első világháborút követő konszolidáció és újjáépítés, valamint a külföldi kölcsönök által megnyíló beruházási lehetőségek révén új perspektívákat nyitott az alföldi városok modernizációja előtt. A települések fejlesztésében, a gazdasági lehetőségek és társadalmi igények viszonyrendszerében, a városok vonzerőjének növelésében eltérő lehetőségek adódtak és különböző megoldások születtek. E tanulmányomban egy sajátos utat bejárt település példáján keresztül mutatom be a két világháború közötti városfejlesztési „trendek” és „településmarketing” törekvések lokális jellegzetességeit.

A „Nagy Háború” alatt, majd az azt követő bő fél évtizedben a magyar gazdaságnak és társadalomnak szokatlanul nagy megpróbáltatásokkal kellett szembenéznie. Az elhúzódó háború kimerítette az ország gazdaságát, a veszteségek mind az iparban, mind a mezőgazdaságban súlyos munkaerőhiányt idéztek elő, a hátszország életét pedig társadalmi feszültségekhez vezető ellátási problémák, tartós áru- és nyersanyaghiány tette elviselhetetlenné. 1919-ben az ország jelentős részét érintő katonai megszállás, majd a proletárdiktatúra és annak megtorlása okozott jelentős károkat emberéletekben és anyagi javakban egyaránt. 1920-ban a trianoni békediktátum által okozott területi- és népességvesztés politikailag és gazdaságilag is nehezen kezelhető kihívást, valamint feldolgozhatatlan nemzeti traumát idézett elő az ország számára. A Monarchia felbomlása együtt járt Magyarország rendkívül kedvezőtlen nemzetközi- és makrogazdasági körülmények között bekövetkezett önállósá válásával; a háború után alapvetően átalakuló külpolitikai és külgazdasági körülmények nagymértékben megnehezítették, lassították az ország talpra állását. A háború előtti külföldi hitelek elapadtak, a külkereskedelem gyakorlatilag leállt, miközben az ország nem rendelkezett önálló fizetőeszközzel, vámvédelemmel, míg a környező új nemzetállamok gazdasági blokádot vontak az új határok közé kényszerített Magyarország köré. Mind ezek mellett szembe kellett nézni a gazdasági térszerkezet gyökeres megváltoztatásából, a nemzetgazdaság nyersanyagforrásainak és infrastruktúrájának elvesztéséből, valamint a súlyos anyagi terhet jelentő jóvátételi kötelezettségekből származó megpróbáltatásokkal is. Az egymást felerősítő gazdasági problémák között a magyar gazdaság lecsökkent teljesítőképessége, az állami bevételek elapadása és a mélyülő inflációs válság is meghatározó szerepet kapott.

E kedvezőtlen hatások következtében csupán 1920 után vált lehetségessé a kül- és belpolitikai konszolidáció, valamint a nemzetgazdaság stabilizációja és újjászervezése. Valójában majd csak 1924-ben, az infláció megállítása, a költségvetés szanálása, a nemzetgazdaság sikeres stabilizációja, majd ezek következtében a külföldi kölcsönök beáramlása nyitotta meg az utat a magyarországi városok régóta várt modernizációs és infrastruktúrafejlesztési elképzelései előtt. [1] A magyar városok a világháború kitörése óta – vagyis már több mint egy évtizede – az általános gazdasági, finanszírozási és ellátási nehézségek miatt képtelenek voltak a lakosságszám növekedéséből, a gazdaságfejlődés igényeiből származó modernizációs elképzeléseiket megvalósítani, és arra kényszerültek, hogy – csökkenő bevételeik és növekvő eladósodásuk terhére – csupán legalapvetőbb közigazgatási, intézményfenntartási és szociális kiadásait finanszírozzák. Ennek következtében az 1920-as évek közepére már komoly elmaradások halmozódtak fel a közmű- és közúthálózat bővítése, a középületek karbantartása, a kulturális és szociális intézmények fejlesztése, a bérlakások építése, illetve a városrendezés terén. Az évtized közepére – egyfajta modernizációs kényszert előidézve – a városfejlesztési elképzelések között a helyreállítás mellett egyre meghatározóbbá vált a népesedési és urbanizációs folyamatokból eredő közmű- és infrastruktúrafejlesztési, szociális, közegészségügyi, oktatási és kulturális célú beruházások igénye, valamint a települések bevételszerző képességét és vonzerejét növelni képes idegenforgalmi fejlesztések szándéka. Ezeket az elképzeléseket azonban az adott gazdasági körülmények között mérsékelt bevételszerző képességgel rendelkező magyar városok rövidtávon csak külső források igénybevételével válhatták valóra. Ebben játszott meghatározó szerepet a népszövetségi (Speyer) kölcsön felvétele, amelynek lehetőségével a magyarországi törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városok jelentős része élni kívánt. Az 1925-ben és 1926-ban folyósított hitelekkel részesülő városok a szigorú feltételek és a magas kamat ellenére is vállalták a hosszútávú eladósodás kockázatát. A kölcsön feltételeit megállapító egyez-

mény alapján a hitelezett települések az általuk felvett kölcsönért nemcsak mindennemű vagyonukkal és közjövödelmeikkel kezességet kellett, hogy vállaljanak, de az engedélyezett kölcsönök meghatározó részét jövedelmező beruházásokra kellett fordítaniuk. A jövedelemtermelő beruházásokat főként városfejlesztési és közműüzemi célokra, illetve vagyonszerzésre kívánták fordítani, míg a nem jövedelmező beruházások körében főként közegészségügyi, tudományos, oktatási, kulturális és infrastrukturális beruházások szerepeltek.

A kölcsönökből eszközölt beruházások áttekintése alapján megállapítható, hogy a városfejlesztési koncepciók meghatározó része közvetve és közvetlenül is az idegenforgalomhoz kapcsolódott, így a külföldi tőkéből az infrastruktúrafejlesztések mellett a települések egy része fürdőépítésre, valamint vendéglő és bérház építésére is jelentős összegeket fordított. [2] A Speyer-kölcsönök felvétele és az azok révén meginduló városi nagyberuházások egybeestek a gazdasági válság előtt tapasztalható rövid konjunkturális időszakokkal, így a kedvező hatások helyi és nemzetgazdasági szinten is egymást erősíthették. A magyar városok fejlesztésébe áramló külföldi kölcsönök pedig a hasonló méretű, adottságú települések körében felszínre hozták az erőforrások megszerzéséért, a városok elismertségéért és presztízséért folytatott versenyt.

2. Egy alföldi megyeszékhely modernizációs paraméterei

A kiegyezés és az első világháború között tapasztalható gazdasági fejlődés lendülete Szolnokot, a fiatal alföldi megyeszékhelyet már olyan közlekedési, forgalmi és igazgatási jelentőségre emelte, olyan gazdasági, ipari, pénzügyi, kereskedelmi potenciállal és infrastruktúrával ruházta fel, s ezzel párhuzamosan – színházával, művésztelepével, középiskoláival, kórházával, jótékonyági szervezeteivel – olyan kulturális, oktatási, közművelődési, egészségügyi centrummá bővítette, amely alkalmassá tette a térség-szervező nagyvárosi szerepkörre is. [3] Szolnok – a konszolidációt követően – az 1920-as évek végére valóban jelentős fejlődésen ment keresztül. Az évtized közepére a proletárdiktatúra és a román megszállás által okozott károkat sikerült helyreállítani, majd a 20-as évek második felében a városkép dinamikus és alapvető átalakulása következett be. A város központjában elnyúló Tisza-part megszépült, új városi bérház épült, parkok, közterek létesültek, a színház is megújult, az infrastruktúra rekonstrukciója és kiépülése folytatódott, és külföldi hitelek segítségével megépült a város tulajdonát képező, a korszak emblemikus épületének számító Tisza Szálló és Gyógyfürdő. [4]

Az 1920-as években a város modernizációja – jelentős részben a külső pénzügyi forrásoknak, illetve a fiatal, agilis és elkötelezett városvezetésnek köszönhetően [5] – nemcsak infrastrukturális értelemben teljesebbé vált; Szolnok országos gazdasági, turisztikai ismertségének és elismertségének megerősödése, s ezzel párhuzamosan identitásának megszilárdulása is ebben az időszakban vált kézzelfoghatóvá. A „nagyvárossá váló” Szolnok az 1920-as évek végére alföldi környezetéből kiemelkedve olyan térségi vonzerővel rendelkezett már, amely alkalmasnak mutatkozott arra, hogy akár országos, sőt nemzetközi összehasonlításban is megjeleníthető legyen. Meghatározó szerepet kapott ebben a Tisza Szálló és Gyógyfürdő, a város sokszínű kulturális élete, az alföldi táj természeti értékei, a folyó, valamint a főváros közelsége, a település közlekedési adottságai. Ezeket a szempontokat igyekezett megjeleníteni a város imázsának kialakítása, illetve identitásának szélesebb kontextusba állítása révén a város korabeli vezetése is, ami – a korszak módszertani eszköztárának megfelelően – elsősorban országos kulturális, gazdasági rendezvények, vásárok, újsághirdetések, interjúk, felhívások formájában jelent meg a gyakorlatban.

Úgy tűnik, Szolnok identitásának megszilárdításában, a település arculatának, önképének kialakításában, továbbá a város bevételszerző képességét, illetve vonzerejét növelni szándékozó promóciójában egy korabeli eszközökre és módszerekre épülő, tudatos „településmarketing” tevékenységet érhetünk tetten. E markáns „marketing” és imázsépítő tevékenység céljai között egyaránt megtalálhatjuk a hasonló nagyságú és adottságú települések között beazonosítható, kihívásra ösztönző „verseny” szándékát, valamint a több bevételt jelentő beruházásokért, a város népességmegtartó- és vonzerőjéért, jobb hazai és nemzetközi megítéléséért, gyarapodásának előmozdításáért folytatott szisztematikus akciókat. [6] Nyilvánvaló, hogy ez a „városmarketing” tevékenység nem tekinthető a

mai értelemben vett, modern és tudományosan megalapozott településmarketing projektnek, és elsősorban a korszakra jellemző, közvetett források révén megragadható eszközökkel zajlott, de mind ezek ellenére egy olyan szisztematikus, a helyi közigazgatás szintjén is megjelenő folyamatnak feltételezhetjük, amely egyfajta előképe, módszertani előzménye a települések márkázásának, a céltudatos városmarketing tevékenységnek. [7] Jelen esetünkben e tevékenység jellegzetességeinek feltárására, rekonstrukciójára – a korszakra jellemző forrásadottságokból eredően – elsősorban a helyi és országos sajtó, valamint a közigazgatás korabeli dokumentumainak vizsgálatával vállalkozhatunk.

3. Város, identitás, település, marketing

1928. április közepére – a külföldi kölcsönök igénybevételével megvalósított jelentős beruházással – elkészült Szolnok emblematikus épülete, a Tisza Szálló és Gyógyfürdő. Az új szálloda és fürdő megépítése, a gyógyvíz feltárása a kezdetektől fogva a közvélemény kiemelt érdeklődése mellett zajlott. E jelentős városi beruházás pedig nemcsak Szolnok országos és nemzetközi turisztikai vonzásának gyarapításában kapott központi szerepet, de a település identitásának meghatározásában, a magyar városok és megyeszékhelyek közt kivívott pozíciójának további erősítésében is fontos tényezővé vált. A Tisza Szálló megnyitásához kapcsolódó reklámkampány határozottan magába foglalta a város fejlődésére, turisztikai adottságaira vonatkozó figyelemfelkeltés szándékát is, így a szállón keresztül az egész településre kiterjedt e marketing tevékenység. Az épület átadását az országos sajtó adta hírül: „Megnyílt a modern építészet remeke, a Tisza Szálló Szolnokon. A vidék legpompásabb szállodája legkitűnőbb étterme és legmodernebbüll (sic!) felszerelt gőz- és gyógyfürdője.” [8] Majd rövidesen elkészült a szállodát népszerűsítő propagandaanyag is, amely természetesen nem csupán magát a szállodát és a gyógyfürdőt kívánta népszerűsíteni, hanem Szolnok város nevezetességeire, látnivalóira, kulturális és természeti értékeire is igyekezett a leendő vendégek figyelmét ráirányítani.

„A Tisza folyó partján ideális nyaralóhely, gyönyörű, árnyas park közepén, magas gyógyhatású, radioaktív, alkalikus hévvízű (sic!) (55,6°C) gyógyfürdő” – hirdette a német és francia rövidösszefoglalóval készített propagandakiadvány. [9] A prospektus városmarketing szempontból nagy hangsúlyt fektetett Szolnok turisztikai vonzerőjének, komplex idegenforgalmi kínálatának bemutatására. Így a kiadvány megalkotói kiemelték a település közlekedési és természeti adottságait, a gyógyvíz és a fürdő előnyös tulajdonságait, a szálloda és étterem kínálatát, a város sokrétű turisztikai és kulturális életét: „Vasúti csomópont. Budapesttől vasúton 1 ½ órányira, autón az újonnan épített modern beton autóúton alig 100 km. Az ország minden részéből közvetlen vasúti összeköttetés. Hajóállomás a Tisza folyón. Autóbuszjáratok a vasútállomástól. A magyar Alföld szívében pompás üdülőhely. Tíz holdas árnyékos, versaillesi stílusú park közepén, a legmodernebb berendezésű etablissement, 957 m mélyfúrású kúttal, amelynek rádiumos, alkalikus hévize [...] gyomor-savtúltengés, gyomorfekély és asztmatikus megbetegedések, valamint reuma, csúsz, köszvény és ischiás ellen a gyakorlatban már kitűnően bevált.” A gyógyfürdő balneológiai adottságait kívánták hangsúlyozni azzal, hogy a gyógyvíz, az országos közegészségügyi intézet megállapítása szerint nagy mennyiségben tartalmaz alkáliákat, elsősorban nátrium hidrogénkarbonátot, így a szakorvosi vélemények alapján rendkívül alkalmas ivókúrára is, amely során gyomor- és bélpanaszok orvosolhatók eredményesen, ráadásul „A tapasztalatok számos, gyors gyógyulásról tanúskodnak.” A kiadványban helyet kapott a kút vizéből készített „Szolnoki Áldás” elnevezésű „üdítővíz” is, amelyet a helyi ásványvízüzem palackozott „a legmodernebb eljárás szerint” otthoni fogyasztásra, s amelynek reklámplakátját a Szolnoki Művésztelep neves képzőművésze, Pólya Tibor készítette.

Tudatosságot fedezhetünk fel a mögött is, hogy a prospektus színvonalas és művészi igényességű felvételeit a vármegyei gazdasági, politikai elit körében igen népszerű fotográfus, Huszthy András fényképész készítette. [10] A fényképeken pedig a város látképe, új és fontos épületei, parkjai mellett, a turisztikai szempontból is jól reklámozható Móriczliget, Művésztelep, Damjanich szobor is megjelent, valamint a látogatókat hívogató, üzletekkel teli Gorove utca, és a Tisza Szálló és Gyógyfürdő látványos külső-belső részletei, tenispályája is kapott helyet. Az alföldi megyeszékhely kulturális és természeti adottságait egyaránt igyekeztek kiemelni: a prospektus szerint

a városba érkező vendégek a Művésztelep európai híré szolnoki festőkolóniájának megtekintése mellett a festői tájat is sokrétűen élvezhették: „a Tisza folyó hús habjaiban két pompás strandfürdő áll a közönség rendelkezésére, egyúttal csónakkirándulások a folyó lenyűgözően szép partján motorral vagy vitorlással. Autókirándulások Szanda nyaralótelepre vagy a tószegi kőkorszakbeli ásatásokhoz minden időben eszközölhetőek.”. Tradicionális és modern értékek, lokális természeti adottságok és sokrétű kikapcsolódási, kulturálódási, valamint gyógyulási lehetőségek egymással párhuzamosan jelentek meg a település promóciójában.

A reklámanyag szerint orvosi szakértelemmel támogatott komplex balneológiai szolgáltatásokat kínált az országosan is egyedülálló gyógyfürdő, ahol 3 különböző vízhőmérsékletű medence, előfürdők, gőzkamra, hőlégkamra, tusok, letörő, masszázs, fodrász, manikűr és pedikűr állt a közönség rendelkezésére „igen olcsó árak mellett”. Mindez a valóságban azt jelentette, hogy egy gőzfürdő belépőjegy, ami magában foglalta a szükséges fehérneműket 1 pengőbe, míg egy kádfürdő belépő 1,60-ba, a strandfürdő jegy pedig 40 fillérbe került. Az iszapfürdőben a vendégek „a közeli Kolop világhírű rádiumos gyógyiszapjával, orvosi ellenőrzés alatt” vehettek igénybe kezeléseket. De a modern gyógyfürdőben termál-, szénsavas- és fenyőfürdőket, valamint hidegvízgyógyintézetet és elektromos diatermiás kezeléseket is alkalmaztak, dr. Fontányi Sándor belgyógyász fürdőorvos és dr. Wagner Ferenc nőgyógyász fürdőorvos felügyelete mellett.

A szálloda és étterem a legmodernebb kényelmi szolgáltatásokat és kulináris élvezeteket kínálta a Szolnokra érkező és itt megszálló vendégek számára. Szolnok városa valóban büszke lehetett szállodájára, e „Pompás technikájú hatalmas építmény[re] a Tisza folyó partján.”, mely a legmodernebb berendezésű egy- és kétágyas szobákkal, apartmanokkal, központi fűtéssel, gyönyörű kilátással rendelkező terasszal, saját autógarázzsal várta a szállóvendégeket. Az étterem a brossúra szerint kávézóval, különtermekkel, „kitűnő magyar és francia konyhával, halspecialitásokkal”, „diétikus étkezéssel”, tetőterasszal, kellemes kerthelyiséggel, a hosszabb időre érkező nyaralóvendégeknek pedig penziórendszerrel, s mind ezek mellett mérsékelt árakkal várta a vendégeket. A korabeli árjegyzék szerint az Alföld legmodernebb szállodájában egy egyágyas szoba 3 pengőbe, egy kétágyas 5,50-be került éjszakánként, míg az étteremben a 3 fogásos menüt 2,40-ért, a 4 fogásos étkezést pedig 2,40 pengőért lehetett elfogyasztani. A szállodában az egyéni és társas szórakozás, kikapcsolódás számos formája rendelkezésre állt. A szálló éttermében minden este élőzene, minden szombaton (igény esetén akár további napokon is) táncos mulatság fogadta az ide érkezőket. S amennyiben a szálloda vendégei esetleg színházra, vagy mozielőadásra vágytak volna, akkor a promóciós kiadvány szerint a szálloda „közvetlen szomszédságában van a pompás kőszínház, amelyben az ország legkitűnőbb vidéki együttese és fővárosi társulatok tartanak előadást”, és ugyancsak nem messze található volt két „premier mozgósínház”, kellemesen hűtött nézőterekkel, ahol „a legfrissebb filmújdonosságokat tartják állandóan műsoron”.

Tisza Szálló és Gyógyfürdő. Prospektus. 1930-as évek eleje (MNL JNSZML gyűjteménye)

4. Üzemeltetés, fenntarthatóság és jövőkép

Az 1928. évről készített polgármesteri jelentésben már a működését abban az esztendőben megkezdő, 28 szobás Tisza Szálló és Gyógyfürdő is szerepelt. [11] Az ingatlan értékét az átadás évében közel 1,3 milliárd pengőre becsülték, ami a város tulajdonában lévő legdrágább ingatlannak számított, s értéke gyakorlatilag megközelítette az első Speyer-kölcsön révén felvett közel 1,6 milliárd pengős városi hitelmennyiség teljes összegét. A beruházás léptéke, a létrehozott épület vagyoni értéke, valamint a szálloda és fürdő fenntartása, rentábilis üzemeltetése nagy reményeket keltett és persze komoly elvárásokat támasztott a Tisza Szálló és Gyógyfürdővel kapcsolatban. Ezért sem véletlen, hogy a tárgyévi polgármesteri jelentés is kihangsúlyozta: „Városunk fejlődésének kimagasló jelentőségű együtthatója a városi Tisza szálló és gyógyfürdőnek 1928. évi április hó 14-én történt megnyitása.” Az elképzelés szerint a város által üzemeltetett szálloda és fürdő, a mélyfúrású kútnak köszönhetően „a város közönsége mindazokat az együtthatókat bírja, amelyek alkalmasak az üzem rentábilissá tételére s ha ez ma még talán nem is jelentkezik, a jövőben minden kétségen kívül be fog következni”.

A hivatalos polgármesteri beszámoló alapján a fürdő szolgáltatásai egy időben akár 122 vendég számára is biztosíthatók, a gőzfürdőben 93 öltöző fülke van, a fürdőtérben 45-50°C-os gőzkamra és 58-62°C-os forró légkamra, valamint egy 40 m³-es 35°C-os, egy 36 m³-es 40°C-os és egy 24 m³-es 24°C-os medence került megépítésre. Az iszapkezelőben egyszerre 8 személyt lehetett ellátni. A gőzfürdő az épület nyugati oldalán helyezkedett el, míg a keleti oldalon, a szálloda földszintjén alakították ki a 12 kabinból álló kádfürdőt, amely közül 6 díszes kiképzésű szalonfürdő, míg 3 egyszerűbb I. osztályú és 3 pedig egyszerűbb népfürdő jellegű kádfürdő volt. A kádfürdőben orvosi rendelvényre szénsavas, sós, kénes, fenyő és illatos fürdők is kiszolgálásra kerültek. Egy átlagos felnőtt fürdőbelépő 1,50 pengőbe került, de 12 alkalmas bérletet már 15 pengőért lehetett váltani, a szalon kádfürdő 2 pengőbe, a népfürdő 80 fillérbe került, de gyermek-, illetve egyéb kedvezményeket is lehetett érvényesíteni.

Az üzemi nyilvántartások szerint a gyógyfürdőt a megnyitás, azaz 1928. április 14. óta az év végéig összesen 17.848 személy vette igénybe, amely 24.768 pengő 10 fillér bevételt eredményezett. Kedvezményes belépőt 3.718 felnőtt és 494 tanuló esetében adtak ki. A 28 szobás szálloda szolgáltatásait a megnyitás évében – 8 és fél hónap alatt – 5.138 személy vette igénybe, amely 25.808 pengő 64 fillér bevételt eredményezett. Az év során keletkezett üzleti haszonból a szállodát üzemeltető üzemi bizottság 20.328 pengő 34 fillért fordított beruházásokra, amelyek közül kiemelkedik a szálloda és fürdő átlag napi 200-400 kilogrammnyi fehérnemű fogyasztásának tisztítását végző gőzmosoda és szárító berendezéseinek kiépítése. Ezzel a fenntarthatóság jegyében nemcsak lényegesen olcsóbbá vált a mosás, de a mintegy 30.000 pengő értékű fehérneműk megóvása is könnyebben biztosíthatóvá vált.

A hosszútávú és eredményes fenntarthatóság szempontjai mellett a szolgáltatások folyamatos bővítése révén igyekeztek új célközönség számára is vonzóvá tenni a szállodát. A városi turizmus fejlesztéséhez kapcsolódó másik fontos beruházás – mivel ezt a szálloda mellett nem tudták megépíteni – a városháza udvarán kialakított 4 zárható és fűthető fülkéből álló autogarázs volt. Ezzel párhuzamosan pedig további összegeket fordítottak berendezési és felszerelési tárgyakra, illetve reklámanyagokra is. Az elkövetkezendő időszak tervezett fejlesztései közül az üzemi bizottság a Tisza folyón létesítendő szabad uszoda és strandfürdő létesítését emelte ki, amely egyszerre volt hivatott a szálloda szolgáltatásait bővíteni és az élővízi fürdőzés veszélyeit csökkenteni. Az étterem bevételeit nem említette az összefoglalás, de vezetőjével a város elégedett volt, hiszen Westher Rezső „szaktudásával és figyelmességével a belé helyezett bizalmat kiérdemelte és minden jel arra vall, hogy az étterem olyan kézben van, aki annak nívóját megtartani és a legkényesebb ízlést is kielégíteni hivatott”.

A Tisza Szálló és Gyógyfürdő a város gazdaságtörténetében mind az építkezés mérete, mind a fenntartás és üzemeltetés módja miatt egyedülálló vállalkozásnak számított. A grandiózus épület és fürdő bevételtermelő kapacitása, hasznot hajtó működtetése ugyanis nemcsak a hosszútávú fenntarthatóság, de a város bevételeinek növelése és a felvett kölcsönök visszafizetése szempontjából is kulcskérdéssé vált. A város közgyűlése 1928 végén tárgyalta meg és egyhangúlag fogadta

el a szálloda és fürdő üzem 1929. évi költségvetését. A jóváhagyott költségvetés szerint tüzelőanyagra 26.000 pengőt, vízdíjra 8.400 pengőt, villanyáramra 5.400 pengőt, személyzeti kiadásra 16.000 pengőt, irodai szükségletre 4.000 pengőt, takarító eszközökre 3.400 pengőt, adókra 3.650 pengőt, míg törlesztésekre 3.333 pengő 33 fillért irányoztak elő. A 70.183 pengő 33 fillér kiadásokkal szemben összesen 90.340 pengő bevétellel számoltak, amelyben 36.500 pengővel a szálloda, 42.340 pengővel a fürdő szerepelt, míg a garázs után 1.500 pengő, a térítések alapján pedig 10.000 pengő bevételt kalkuláltak. A város 20.156 pengő 67 fillér tiszta haszonnal kalkulált, amelyből 20.000 pengőt kellett a városi közpénztárba befizetni, a fennmaradó összeget pedig az üzem forgótőkéjére fordították. Szolnok képviselőtestülete 1930. május 31-én tárgyalta meg a Tisza Szálló és Gyógyfürdő 1928-1929. évi zárszámadását. Az 1929. december 31-i adatok alapján a szálloda és fürdő üzemeltetése 147.473 pengő 29 fillér bevételt hozott, míg a kiadások 123.810 pengő 20 fillért tettek ki. A 23.663 pengő 3 fillér pénztári maradvány és az 52.148 pengő 69 fillér cselekvő hátralék alapján keletkezett 75.811 pengő 78 fillér szenvedő hátralék összeg alapján a költségvetést nullszaldóra hozták ki, amit a képviselőtestület egyhangúlag elfogadott.

Az első próbaüzemeket követően esedékessé vált a beruházás kivitelezési munkálatait végző vállalkozókkal a műszaki átvétel és pénzügyi elszámolás. A vállalkozók a nyár folyamán állították ki és nyújtották be végszámláikat a város felé, így megkezdődhetett a Tisza Szálló és Gyógyfürdő épületének hivatalos műszaki felülvizsgálata, a számlák és a kivitelezés minőségének ellenőrzése. A város Csépay Dezső főmérnököt, az állami építészeti hivatal főnökét kérte fel a számszaki és műszaki ellenőrzés irányítására. A Dömény, Ehrlich és Bede kivitelező vállalkozókkal folytatott felülvizsgálati és elszámolási egyeztetések több mint egy évet vettek igénybe, s végül a város közgyűlése 1930. április 30-án döntött arról, hogy a 714.182 pengős végszámlát – amennyiben a vállalkozók minden további követelésről lemondanak, az egységár különbözetből származó újabb 27.500 pengővel megtoldva – 741.682 pengőre egészíti ki, és ezzel a felek a szálloda és fürdő építésével kapcsolatos szerződésüket teljesítettnek tekintik. Az épület és a gépi berendezések város által történő végleges átvételére – az utófelülvizsgálatig elvégzendő kisebb helyreállítási, javítási munkák (pl. mennyezeti hajszálrepedések javítása, törött padlómozaikok cseréje, ereszcsonna javítása, nem záródó kávéházi beltéri ajtók javítása stb.) július 15-i teljesítését feltételül szabva – 1930 június végén került sor. Az építési és kútúrás munkálatokat végző vállalkozók kifizetése újabb anyagi nehézségek elé állította a várost. Ezért a város vezetése az időközben felvett kölcsönöknek egy hosszabb lejáratú kölcsönre történő konvertálását kísérelte meg, csak hogy a Pénzügyminisztérium a készülő jogszabályi változások és a kedvezőtlen pénzügyi körülmények miatt nem hagyta jóvá az elképzelést. Így az ősz folyamán Szolnok képviselőtestülete a folyamatban lévő beruházások fedezésére – a hosszú lejáratú hitel felvételének lehetőségéig – 250.000 pengős függő kölcsönt volt kénytelen felvenni városi pénzügyintézetektől.

A szálloda és fürdő 1931-es költségvetési előirányzata már jól mutatta, hogy a beruházás megtérülése a felvett hatalmas kölcsönök miatt rendkívül lassú és így nagyon kockázatos folyamat lesz. A vállalkozók többletköltségeinek kifizetése és az első évek veszteséges üzemeltetése tovább növelte a város eladósodottságát. A szálloda és fürdőüzem működtetéséhez szükséges kiadások, a kivitelezési munkálatok során a vállalkozók irányában felhalmozott tartozások, valamint a beruházásra felvett különböző kölcsönök amortizációja összesen 336.786 pengő 17 fillér szükségletet generált, míg a várható bevételek együttesen 103.900 pengőt tettek ki. Az így mutatkozó hiány – a 14.906 pengős üzleti nyereség levonása után – elérte a 217.979 pengő 72 fillért. A képviselőtestület ezért felhatalmazta a polgármestert, hogy a jogszabályoknak megfelelően „a tényleges szükségletnek megfelelő hitelátruházásokat eszközöltessen”. A közgyűlési határozat a szálloda és fürdő költségvetésében mutatkozó komoly hiányt, illetve annak kezelését részletes okfejtéssel, a költségek és bevételek alakulását alapos indoklással kívánta magyarázni. A hiány döntő részét az üzem és a mélyfúrású kút létesítésére fordított beruházási költségek törlesztése tette ki, így annak fedezésére a városi házipénztár állt rendelkezésre. Az üzem működéséből származó közvetlen nyereség 59.016 pengőt tett ki, de a közeljövőben, ha „a fürdőüzem által teljesített törlesztési kötelezettségek pár esztendő alatt megszűnnek”, illetve, ha „az étterem újbóli értékesítéséből várható bérjövedelem is emelkedni fog”, továbbá a forgalom bővülése is realizálódik, és a kút termékeinek értékesítéséből is gyarapszik a bevétel, akkor az optimista várakozások szerint a vállalkozás nemcsak megtérül, de összességében hasznot is fog hozni a városnak. Persze ehhez sok, egymással összefüggésben lévő, illetve nehezebben kalkulálható külső körülmény együtt állása is szükségesnek mutatkozott. A

rendelkezésre álló források lapján megállapítható, hogy vállalkozási és pénzügyi szempontból a Tisza Szálló és Gyógyfürdő a kezdeti időszakban nem váltotta be azokat a reményeket, amelyeket a város vezetése a beruházás gyors megtérülésére és a kölcsönök visszafizetésére alapozott. A szálloda, a fürdő és az étterem által kínált szolgáltatások iránti országos és helyi kereslet, illetve az alföldi megyeszékhely vonzereje nem mutatkozott még elég erősnek ahhoz, hogy megfelelő mértékű jövedelmet termeljen, tartós bevételeket eredményezzen a város, mint fenntartó és üzemeltető számára. Ezért a vendégkör bővítése, a bevételek növelése érdekében tovább kellett népszerűsíteni a vállalkozást és a települést.

1928 júniusában megkezdődött a nyári fűrdőszezon, Szolnok pedig új, impozáns szállodájával és a megszépült Tisza-parttal szerette volna a külföldi és magyar fűrdővendégeket a városba vonzani. Ezt a szándékot öntötte szavakba a Budapesti Hírlap tudósítója is a lap június eleji számában: „Ennek a Szolnoknak mindig gratulálni kell. Mint a szépasszonynak, aki mindig szebb lesz, ha egy ideig nem találkoztunk vele. Az idei tavasz megint egy új – hogy is mondjuk – kellemére virít rá. Most bontakozott ki teljes pompájával a Tisza partján a park, amely stílusos környezete a legújabb szolnoki alkotásnak, a Tisza-szállónak. Az ember inkább úgy szeretné mondani, hogy hotel, mert a magyar vidéken egészen páratlan, izlésben, kényelemben, higiéniában, raffinériában világvárosi. És nemcsak szálloda, hanem fürdő is: gőzfürdő, iszapfürdő, szénsavas, jódos és mindenféle gyógymódokra berendezett fürdő. A város építette, a város vezeti és nagy, nagy terveket fűz hozzá. Nem kevesebbet, mint hogy nagy idegenforgalmat csináljon Szolnoknak.” [12] A szerző, aki több írásában is méltatta a Tisza-parti város fejlődését, a polgármesterrel folytatott beszélgetés alapján – közvetett reklámot is szolgáltatva az olvasók felé – a nemrég megnyílt szálloda és gyógyfürdőn keresztül mutatta be a város idegenforgalmi elképzeléseit. Cikkét hosszabban idézve nemcsak a szálloda korabeli célközönsége rajzolódik ki előttünk, de a szálló megnyitása utáni mindennapokról is fontos adalékokhoz juthatunk: „Várnak ide állandó vendégeket és várnak vasárnapi kirándulókat. A szezon egyelőre késlekedik, a tavasz mostohán bánt a napsugárral, de máris mutatkozik idegen érdeklődés a Tisza-szálló iránt. A belső érdeklődés pedig egyenesen meglepő. Egy csapásra divatba jött a szálló, amelyben szombaton és vasárnap este olyan zajos az élet, hogy akármelyik nagyvilági hotel megirigyelhetné. A termek zsúfoltak, az előkelő vágású hallban pedig táncolnak. Szolnok szép asszonyai és leányai ott vannak, s olyan látványossággal szolgálnak, hogy mind jobban szaporodnak azok, akik Budapestről és a vidékről elmennek ezeket a színes estéket megnézni.” A polgármestert idézve, a cikk írója igyekezett arra is rávilágítani, hogy Szolnok új szállodája és étterme a két világháború közötti helyi társadalomra is közösségformáló hatással bírt: „Még egy külön előnyük van ezeknek a találkozóknak – magyarázza Tóth Tamás dr. polgármester. – Összeterelték az egész társadalmat. Amit sok más jóakarát nem tudott megcsinálni, elérte a Tisza-szálló, amelyben délutáni feketénél, vagy este, minden osztálybeli ember megfordul. Ez már magában megérte a város áldozatát, de, amint a jelek mutatják, az áldozat jelentős anyagi hasznot fog hozni közvetlenül és az idegenforgalom révén közvetve is a városnak.” A betelepülés révén sokszínű helyi társadalom „összeterelése” persze önmagában is fontos eredménynek számított, és nem elhanyagolható ennek identitásképző szerepe sem, de a szálloda sokoldalú turisztikai, közösségteremtő és kulturális funkciójának hangsúlyozása – amely körülmények nyilvánvalóan elsősorban a korabeli gazdasági, politikai, kulturális elit számára jelentettek lehetőséget a társas érintkezés számára – a hatalmas adósságot eredményező beruházással kapcsolatos ideológiai öngazolás szándékát is magában rejtette.

A hitelekből további városi beruházások és fejlesztések is megkezdődtek, amelyek ösztönzőleg hatottak a magánberuházásokra és a további központi fejlesztésekre is. Ennek hatására a városkép megújulása, átalakulása is megkezdődött. A korábbi évtizedek során elmaradt, és ekkor megkezdődő városi közszolgáltatási, közegészségügyi, oktatási, szociális, kulturális és honvédelmi fejlesztések egyértelműen a dinamikus városfejlődés hatását keltették. Ezt a folyamatot ragadta meg a Budapesti Hírlap egész oldalas cikke, amely a település újra pozicionálása érdekében a városfejlesztés nagyobb ívű sikereire és jövőbeni terveire is kitért: „A szálló és fürdő egyebekben is jó hatást mutat. A közelében négy villa, a hozzávezető Apponyi-utcában pedig három emeletes ház épül új díszül Szolnoknak, ahol az utóbbi esztendőknben egész sereg közcélú palotát és épületet emeltek: a bábaképzőt, a szegényházat, a háromemeletes városi bérpalotát, a fa és fémipari szakiskolát, a pénzügyőri laktanyát, a vágóhidat. Újjáépítették a színházat, új emeletet építettek a törvényszékre és a pénzügyigazgatóság épületére. Megcsinálták a Tiszapart tízholdas parkját, városi kertészetet és faiskolát létesítettek s egész sereg utcát burkoltak. A közeli tervek: az utászlaktanya, a tiszai

rakpart kövel való kiépítése, amelynek fele költségét a földművelésügyi miniszter viseli, az új vásártér, a kétemeletes postapalota s mindenek felett az ötszázégyes vármegyei közkórház, amelynek 3.700.000 pengős munkálatához a jövő évben fognak hozzá.”

Az 1920-as évek végére elkészült beruházások és a még megvalósításra váró tervek egy évszázad távlatából is valóban impozánsnak tűnnek, azonban számos kockázatot is rejtettek. A megkezdett, és döntően hitelekkel lendületet nyert fejlődés fenntarthatóságát ugyanis több körülmény – így a fenntarthatóság, a város bevételszerző és forrásallokációs képességének alakulása, a nemzetközi hitellehetőségek változása, a világgazdasági, illetve belpolitikai folyamatok módosulása – is nagy mértékben befolyásolhatta. Úgy tűnik azonban, hogy az elért sikerek egyelőre pozitív jövőkép megrajzolását tették lehetővé, hiszen ekkor még a „kultúrvárossá lett, megszépült és kivirult Szolnok” dinamikus fejlődését – mely „nagyvárosias miliő”-jével, az „alföldi városok versenyében hatalmasan előre tört” – nem kérdőjelezhette meg senki és semmi. Sőt, az alföldi megyeszékhely a városfejlesztés eredményeit, a település bővülő turisztikai adottságait, gazdasági lehetőségeit 1928 nyarán egy grandiózus vármegyei mezőgazdasági és ipari kiállítással tervezte az ország nagyközönsége számára is bemutatni. Ez a vármegyei kiállítás is fontos részét képezte annak a szisztematikus és tudatos városmarketing tevékenységnek, amely révén Szolnok korabeli vezetése a városról egy megerősödő, sikeres, vonzó település benyomását kívánta kelteni, tudva azt is, hogy az 1928-as megyei rendezvény tulajdonképpen előkészülete volt csupán a következő évre tervezett nagy, országos kiállításnak.

A Tisza Szálló és Gyógyfürdő megépítése központi szerepet kapott Szolnok város két világháború közötti településfejlesztési és „városmarketing” koncepciójában. Az elképzelések szerint a szálloda és fürdő nemcsak a város vonzóbbá tételében, a hazai és nemzetközi turizmus bővítésében, a helyi társadalom szervezésében töltött volna be meghatározó szerepet, de emblemikus épületévé kívánták tenni a város dinamikus modernizációjának, felemelkedésének és a közigazgatási szerepkör bővülésére alapozott, megújult térségi szerepkörének is. [13] A külföldi kölcsönökre alapozott fejlesztések azonban a kedvezőtlen gazdasági körülmények hatására az 1930-as évek elején nem tölthették be azt a feladatot, amit a városvezetés eredetileg ezeknek a beruházásoknak szánt, a gazdasági válság által előidézett krízis a hitelt felvett városok további eladósodását eredményezte. Szolnok pedig jelentős erőforrásokat és promóciós eszközöket mozgósítva készült az 1929-es Tiszavidéki Országos Kiállításra, készült a nagy bemutatóra, ahol a város megújulása, fejlődése és az alföldi városok versenyében elért eredményei kerültek a középpontba.

Irodalomjegyzék

- [1] Fülöp, Tamás: „Erőtartalékok a nemzeti célok szolgálatában” – Az 1925. évi városi kölcsön és felhasználásának alternatívái. In: Hitelintézeti Szemle 2017. 3. sz. pp. 126-130. doi.org/10.25201/hsz.16.3.119147
- [2] Fülöp, Tamás: A „nemzeti haladás” külföldi kölcsönök által meghatározott útjai – az alföldi városok településfejlesztési lehetőségei a két világháború között. In: Comitatus Önkormányzati Szemle 2017/2. pp. 86-99.
- [3] Fülöp, Tamás: Megyeszékhelyből város. Szolnok város településfejlesztési törekvései a megyeszékhellyé válás és a második világháború közötti évtizedekben. Szolnok. Neumann János Egyetem, Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok megyei Levéltár, 2020. pp. 439
- [4] Fülöp, Tamás: "Egy darab Európa a magyar síkság közepén". A szolnoki Tisza Szálló és Gyógyfürdő megépítésének városfejlesztési aspektusai. In: ZOUNUK - A JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI LEVÉLTÁR ÉVKÖNYVE 33. Szolnok, 2019. pp. 61-117.
- [5] Archontológia. Jász-Nagykun-Szolnok megye közigazgatási tisztségviselői 1876-1990. Online adatbázis. (<http://jnszmtisztviselok.hu/1876-1944/tisztviselok1876-1944/tothtamás/index.html> 2021. október 13.)
- [6] Tózsza, István: Településmarketing. In: Jeney, László; Kulcsár, Dezső; Tózsza, István (szerk.) Gazdaságföldrajzi tanulmányok közigazdászoknak. BCE Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék, Bp., 2013. pp. 89-109.
- [7] Piskóti, István – Papp-Váry, Árpád Ferenc: A sikeres városmarketing keretrendszere – a 10 legfontosabb összetevő. In: Márkamonitor 2018/2. pp. 44-46.
- [8] Esti Kurír 1928. április 19. 4. p. (Online: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/> 2021. október 30.)
- [9] Tisza Szálló és Gyógyfürdő. Prospektus. MNL JNSZML gyűjteménye. Az összehajtogatható prospektuson kiadási évszám nem szerepel, de a kiadvány fényképanyagát készítő fényképész, Huszthy (Huszt) András szolnoki működése alapján, amely 1930. május 16. és 1935. július 5. közötti időszakra tehető, feltételezhető, hogy az 1930-as évek elején készült.
- [10] Berta, Ferenc: Egy szolnoki fényírda története. In: ZOUNUK A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve (6.) Szolnok, 1991. pp. 389-419.
- [11] Polgármesteri jelentés Szolnok R. T. Város 1928. évi közigazgatási ügymenetéről és a közállapotokról. (Összeáll. KERÉKES Sándor városi főjegyző) Szolnok, 1929. 131. pp.

- [12] Budapesti Hírlap 1928. június 3. 25. p. (Online: <https://adtpplus.arcanum.hu/hu/> 2021. október 30.)
- [13] Fülöp, Tamás: The effects of administrative reforms on the development of a settlement in the Great Plains during the era of dualism. In: GRADUS Vol 8 No 1. 2021. 139-146. pp. [DOI 10.47833/2021.1.ART.011](https://doi.org/10.47833/2021.1.ART.011)
- [14] Piskóti, István: Régió- és településmarketing. Akadémiai Kiadó, Bp. Online megjelenés éve: 2016. ISBN: 978 963 05 9726 5 [DOI: 10.1556/9789630597265](https://doi.org/10.1556/9789630597265)
- [15] Papp-Váry, Árpád: Országmárkázás. Versenyképes identitás és imázs teremtése. Akadémiai Kiadó, Bp., Online megjelenés éve: 2020. ISBN: 978 963 454 346 6. [DOI: 10.1556/9789634543466](https://doi.org/10.1556/9789634543466)

Felhasznált levéltári források:

1. Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (MNL JNSZML) V.472. Szolnok város képviselő-testületének iratai V.472.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1872-1950) 16.994/1928. kgy. sz. 1928. augusztus 30.
2. MNL JNSZML V.472. Szolnok város képviselő-testületének iratai V.472.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1872-1950) 8.331/1930. kgy. sz. 1930. május 31.
3. MNL JNSZML V.472. Szolnok város képviselő-testületének iratai V.472.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1872-1950) 21.469/1928. kgy. sz. 1928. október 31.
4. MNL JNSZML V.472. Szolnok város képviselő-testületének iratai V.472.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1872-1950) 5.716/1930. kgy. sz. 1930. április 30.
5. MNL JNSZML V.472. Szolnok város képviselő-testületének iratai V.472.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1872-1950) 10.069/1930. kgy. sz. és 9.961/1930. kgy. sz. 1930. június 30.
6. MNL JNSZML V.472. Szolnok város képviselő-testületének iratai V.472.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1872-1950) 22.122/1928. kgy. sz. 1928. október 31.
7. MNL JNSZML V.472. Szolnok város képviselő-testületének iratai V.472.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1872-1950) 11.622/1930. kgy. sz. 1930. augusztus 29.